

Miroslav Tyrš (1832–1884) patří bezpochyby mezi nejznámější postavy české kultury 19. století. Jeho význam je spojen se založením a vedením mimořádně úspěšného tělocvičného spolku Sokol, tím se ale zdaleka nevyčerpává. Byl také jedním z těch, kteří rozhodovali o podobě Národního divadla, jeho umělecké kritiky formovaly české výtvarné umění a byl, byť nakrátko, jedním z prvních českých vysokoškolských profesorů dějin umění. Tyto jeho role byly vždy ve stínu jeho působení tělocvičného a v širším povědomí jsou již dnes pouze málo známé. To ale neznamená, že by tato rovina jeho díla byla mimo známost jeho současníků či mimo pozornost odborníků. Již brzy po Tyršově tragickém úmrtí o této části jeho díla psal např. Otakar Hostinský¹, vyšly souborně Tyršovy uměnovědné texty², byly napsány různé práce k jednotlivým aspektům Tyršova uměnovědného díla³, tuto jeho roli si připomínala i Karlova univerzita.⁴ Je ale otázka, zda problémy, které Tyrš studoval, či teze které publikoval, byly tehdy vnímány jako živé a byly podkladem k diskusi – již anonymně vydaný text v časopise *Sokol* paralelně k výše zmiňovanému Hostinskému si stěžuje, že Tyršovu dílu není věnována pozornost, že dosud „naši vědátoři hleděli ovšem na něj toliko jen jako na tělocvikáře“ a že třeba Josef Durdík ve svém hesle pro *Ottův slovník naučný* v hesle estetika Tyrše ani nezmíní a nezajímají se o něj ani výtvarníci.⁵ To se ale začalo již brzy měnit, již ve dvacátých letech začal být vydáván i tzv. *Tyršův sborník*, který byl poměrně ambiciózním projektem, mapujícím právě uměnovědný, ale i širší kulturní a filosofický význam Tyršova díla na odborné úrovni.⁶ Tato

1 Hostinský, O., Miroslav Tyrš a umění, *Sokol: časopis tělocvičným zájmům věnovaný* 25/1899, s. 276–278.

2 Tyrš, M., *Úvahy a pojednání o umění výtvarném I a II*, Praha: Tělocvičná jednota Sokol, 1901 a 1912; Idem, *O umění I–VI*, Praha: ČS obec sokolská 1932–1937, detailněji viz bibliografie.

3 Např. Žákavec, F., *Příspěvek k poznání Tyršova vztahu k Tainovi*, Bratislava: FF Univerzity Komenského 1935.

4 Viz *O Tyršově díle. I, Soubor přednášek proslavených při oslavě Tyršově, pořádané 25. června 1932 Karlovou universitou, ČSAV a VUT ve velké aule Karlovy university. Tyršův sborník XIV*, Praha: ČS obec sokolská 1932.

5 M. Ř. (pravděpodobně jde o Jana M. Řehořovského), Tyršův esthetismus v tělocviku, *Sokol: časopis tělocvičným zájmům věnovaný* 25/1899, s. 288; viz ale i mlčení o Tyršově spisu *Laokoon*, který použil jako habilitační, o kterém referuje Jan Bažant (ke kterému se ještě vrátíme), Bažant, J., Láokoón, Tyrš a český dějepis umění, in: Hojda, Z., Ottlová, M., Prah, R., *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, Praha: Academia 2012, s. 34.

6 Viz např.: Tvrdý, J., Jest filosofie Tyršova pozitivismem?, in: idem et al., *Tyršův sborník I*, Praha: ČS obec sokolská 1920, s. 5–13; Zich, O., *Tyršův sborník II. Sokolstvo s hlediska*

část díla však ve veřejnosti příliš nerezonovala a Tyršovy sborníky významnou pozornost nezbudily, jakkoli Sokol jako organizace nadále mohutněl. Jako určité symbolické dokreslení tohoto stavu a „zájmu“ o Tyršovo uměnovědné dědictví bych dodal vlastní zkušenost, kdy jsem si část těchto sborníků musel ještě v roce 2021, v knihovně České obce sokolské v pražském „Tyršově domě“ rozřezávat, protože archy byly ještě stále spojené a nečtené.

To je nicméně spíše stav povědomí veřejnosti, je zřejmé, že řada odborníků z oblasti historie i uměnovědy se Tyršovi v prvních dekádách 20. století opravdu věnovala. I v současné nebo relativně nedávné době publikovala řada odborníků práce, kde Tyrš jako teoretik umění či estetik významně figuroval (Švácha, Hečková, Bažant, Prah, Konývková Frýbertová ad.)⁷, nebo byl dokonce ústřední postavou v určitém aspektu svého vlivu – viz Bojdova kniha *Filosofie Národního divadla a Miroslav Tyrš*.⁸ Přesto je zajímavé, že se Tyršovo

estetického, Praha: ČS obec sokolská 1920; Ludvíkovský, J., *Tyršův sborník VI. Antické myšlenky v Tyršově sokolském a národním programu*, Praha: ČS obec sokolská 1923; Havlíček, V., *Tyršův sborník VII. Tyršovy snahy vojenské. Tyrš či Hanuš? Vliv Darwinovy nauky na Tyrše*, Praha: ČS obec sokolská 1923; Zich, O., *Estetika Tyršova*, in: idem, Uher, J., Groh, V., *Tyršův sborník XV. O Tyršově díle II*, Praha: ČS obec sokolská 1932, s. 3–10; ad. (*Tyršovy sborníky* mají někdy jednoho autora, někdy dva a více, někdy je zde jasný titul, jindy pouze vypsané názvy příspěvků, jindy je uveden souborný a dodatečně dodaný název, jako např. u č. XIV. Snažím se z důvodů jednotnosti citovat tak, jako by byl hlavní titul název sborníku s jeho pořadovým číslem.) Nezapomeňme ale ani na kapitolu věnovanou Tyršově estetice v: Novák, M., *Tyršovo uměnosloví*, in: idem, *Česká estetika. Od Palackého po dobu současnou*, Praha: Fr. Borový 1941, s. 89–91.

- ⁷ Viz Švácha, R., *Demokratizace sportu*, in: idem (ed.), *Naprej! Česká sportovní architektura 1567–2012*, Praha: Prostor – architektura, interiér, design 2012, s. 46–59; Bažant, J., Láokoón, Tyrš a český dějepis umění, in: Hojda, Z., Ottlová, M., Prah, R. (eds.), *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, Praha: Academia 2012, s. 30–41; Hečková, P., Římská antika ve studiích Miroslava Tyrše a Vojtěcha Birnbauma, in: ibidem, s. 419–432; Švácha, R., *Sport jako šlechtitel těla*, in: Švácha, R., Steckerová, A., Winter, T., et al., *StArt: Sport jako symbol ve výtvarném umění*, Řevnice: Arbor vitae s Českým olympijským výborem a ÚDU AV ČR 2016, s. 66–135; Prah, R., *Od uměleckohistorické praxe k univerzitní výuce. Emancipace dějepisu umění od poloviny 19. století do roku 1894*, in: Biegel, R., Prah, R., Bachtík, J. (eds.), *Století ústavu pro dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*, Praha: FF UK 2020, s. 20–59; Konývková Frýbertová, T., *Tělo v pohybu. Performativita sokolského hnutí v období formování moderního českého národa*, Brno: MUNIPress 2020, aj. Připomeňme ale i texty z dob předrevolučních, kdy byl Tyrš v nemilosti oficiálních struktur: Švácha, R., *Historikové kultury*, in: Chadraba, R., Krása, J., Švácha, R., Horová, A. (eds.), *Kapitoly z českého dějepisu umění I. Předchůdci a zakladatelé*, Praha: Odeon 1986, s. 141–159; Chadraba, R., *Miroslav Tyrš*, in: ibidem, s. 160–170.

- ⁸ Martin Bojda, *Filosofie Národního divadla a Miroslav Tyrš*, Praha: Academia 2021.

uměnovědné či estetické dílo dosud nedočkal monografického zpracování, vždy šlo o práce zaměřené na jeho celý život, a to i když se tomuto tématu věnovaly, jako již knihy vzpomínek na Tyrše od manželky Renáty Tyršové, kniha estetika a kritika Josefa Bartoše⁹ či současná práce historika Roberta Saka *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*, která měla tuto oblast i přímo v názvu.¹⁰ Pokud je mi známo, sešlo z monografie, kterou měl připravit v rámci projektu GAČR estetik a filosof Miloš Matúšek¹¹, který alespoň publikoval na toto téma některé statě¹², a tak v podstatě nejucelenějším pohledem na tuto tematiku zůstává diplomová práce historičky umění a estetičky Petry Willerthové.¹³

Tato monografie by tedy ráda uchopila Tyršovo dílo z oblasti dějin umění, estetiky a dějin kultury v komplexnější podobě – podobě, která by ukázala na témata, nad kterými Tyrš uvažoval, na jejich dobový kontext i případnou aktuálnost pro současnost. V neposlední řadě by měla sloužit i případnému zájemci o jeho dílo jako určité uvedení do jeho textů, ale i do otázek či problémů, které nám nabízejí.

Pro Miroslava Tyrše tato tematika jistě nepředstavovala nic okrajového, ba naopak. Po kratším „váhání“ nad pokračováním kariéry ve filosofii, kterou vystudoval (viz jeho hesla do *Riegrova slovníku* či nedokončený spis o Schopenhauerovi), se kromě organizování Sokola, věnoval především této

⁹ Tyršová, R., *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek I–III*, Praha: Český Čtenář 1932–1934; Bartoš, J., *Miroslav Tyrš: studie kritická*, Praha: Mánes 1916; ale též v dalších textech pojednávajících o celém životě je tento aspekt zastoupen, viz např. Domorázek, K., *Dr. Miroslav Tyrš*, Praha: F. Topič, 1919; Jandásek, L., *Život dr. Miroslava Tyrše*, Brno: Moravský Legionář 1932; Dvořáková, Z., *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*, Praha: Olympia 1989.

¹⁰ Sak, R., *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Praha: Vyšehrad 2012.

¹¹ Přímou se zmiňuje o připravované monografii v pozn. 6 v textu Matúšek, M., Miroslav Tyrš – „filosofie“ aktivního národního života, in: Kohák, E. a Trnka, J. (eds.), *Hledání české filosofie: soubor studií*, Praha: Filosofia 2012, s. 92.

¹² Matúšek, M., Miroslav Tyrš – estetik, historik umění a „památkář“, *Časopis Národního muzea: řada historická* 1–2/2013, s. 61–72; Idem, Miroslav Tyrš – „filosofie“ aktivního národního života, in: Kohák, E. a Trnka, J. (eds.), *Hledání české filosofie: soubor studií*, Praha: Filosofia 2012, s. 91–107; Idem, Patří Miroslav Tyrš k herbartovské estetické škole? *Filosofický časopis* 61/2013, s. 705–724; Idem, Uomo universale Miroslav Tyrš. Tyrš filozof, estetik, historik umění a sokol, *Aluze: časopis pro literaturu, filosofii a umění* 3/2012, s. 95–98.

¹³ Willerthová, P., *Vývoj estetických názorů Miroslava Tyrše a jeho vliv na kulturní život v Čechách a na Moravě*, diplomová práce, Brno: FF MU 2018.

oblasti – publikoval celou řadu spisů a recenzí, stovky stran textů, účastnil se různých komisí vybírajících umělecká díla, komunikoval s umělci. A čím více stárnul a narůstaly jeho zdravotní problémy, tím více s touto oblastí spojoval i svou budoucí kariéru. A nakonec opravdu Sokol opustil, a to kvůli získání místa profesora dějin umění na univerzitě, aby krátce nato tragicky zahynul.

Jeho předčasná smrt mu bohužel zabránila dále rozvinout teoretické dílo. Rozsáhlou monografií o dějinách umění, kterou plánoval vydat, ani nezačal psát a odpřednášel jen pár semestrů, tudíž žádné žáky nestačil odchovat. Přesto po sobě zanechal poměrně rozsáhlé množství textů, které stále stojí za pozornost. Zajímavá je samozřejmě také jejich provázanost s formováním Sokola, protože estetická dimenze pro něj byla nedílnou součástí veškerých aktivit. Tyršovi šlo nejen o fyzickou zdatnost a, zejména v počátcích, připravenost k boji, ale po vzoru klasického Řecka rovněž o celkovou kultivaci těla i ducha, kde úběžníkem byla krása. Sokol byl nejen tělocvičná organizace, nýbrž také výsledek snahy o obnovení výchovy v rámci ideálu *kalokagathie*. Byl to také jakýsi *Gesamtkunstwerk*, „souborné, celkové umělecké dílo“, ve kterém k celkovému efektu přispívala krása těl, cviků, celých sestav, stejně jako budov tělocvičen a v neposlední řadě i samotných duší cvičenců. Cvičení bylo uměleckým dílem.¹⁴

Jen těžko můžeme rozhodnout, zda a jak dalece měl tento estetický a „holistický“ nárok podíl na obrovském úspěchu celého hnutí (možná obdobně jako duchovní aspekty stojí za popularitou východních bojových umění). A i když se nerealizovalo ono Tyršem deklarované „co Čech, to sokol“, popularita hnutí byla až neuvěřitelná, o čemž svědčí například údaj, že bylo již dávno po Tyršově odchodu, kdy v roce 1938 cvičilo na X. všesokolském sletu neuvěřitelných 348 086 cvičenců a návštěvnost dosáhla 2,5 miliónu diváků při kapacitě stadiónu téměř 190 000,¹⁵ což znamenalo vysoké procento českého obyvatelstva (i když zde byla řada hostů z jiných slovanských zemí). Sokolské cvičení bylo to, co propojovalo lidi ve městech i na vesnicích, kde vznikly stovky nových tělocvičen, ale propojovalo také národy, minimálně ty

¹⁴ Tyrš, M., Tělocvik v ohledu estetickém, in: idem, *O sokolské ideji I*, Praha: ČS obec sokolská, s. 194.

¹⁵ Vsesokolský slet, in: cs wikipedia, https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C5%A1esokolsk%C3%BD_slet#X._slet_1938, cit. k 30. 9. 2022; Údaj o návštěvnosti (2 499 851 rozdělených vstupenek) korigován dle Mayer, S., *Zpráva sletového finančního odboru*, in: *Památník X. všesokolského sletu v Praze 1938*, Praha: ČS obec sokolská 1938, s. 299. Tato objemná mnohasetstránková kniha ve formátu A4 nabízí i celou řadu fotografií pohledů na rozsáhlé a zaplněné cvičiště i hlediště.

slovanské, protože našlo své následovníky i v dalších slovanských zemích.¹⁶ Jak dalece přispělo k národnostnímu napětí, je ještě další otázka. V určité fázi vývoje našeho státu byl Sokol jednou z nejvýznamnějších kulturních institucí, kolem které se v menších i větších komunitách soustřeďoval společenský a kulturní život, a se sokolským cvičením i ideou se setkala přímo či nepřímo značná část populace. Možná byl dokonce, jak píše Derek Sayer, „pravděpodobně nejvlivnější a rozhodně nejslavnější z populárních českých vlasteneckých organizací“.¹⁷

Ale Sokol právě nebylo jen cvičení určitého typu, jehož zbytky a odrazy jsme možná s nelibostí zažili na povinném tělocviků na základních školách či při nácvičku spartakiády.¹⁸ Byl to určitý sen o současné kultivaci těla i mysli, a to postavené na představách vycházejících především z estetické či umělecké oblasti tak, jak je do něj vnesl právě Miroslav Tyrš. To on byl z dvojice zakladatelů tím hlavním ideovým tvůrcem.¹⁹ Snahou této publikace proto bude ukázat na rozsáhlé a komplexní Tyršovo myšlení v této oblasti, v lecčems ale i spletité, které jednak pravděpodobně stojí za tak fenomenálním úspěchem sokolské organizace, jednak představuje samostatnou kapitolu v dějinách českého myšlení o umění a estetice, stejně jako samostatnou kapitolu v dějinách české výtvarné kritiky. V neposlední řadě pak jeho osobnost měla přímý vliv např. na dnešní podobu Národního divadla.

¹⁶ Viz např. kapitoly věnované různým národům v Blecking, D. (ed.), *Die slawische Sokolbewegung. Beiträge zur Geschichte von Sport und Nationalismus in Osteuropa*, Dortmund: Forschungstelle Ostmitteleuropa 1991. Popř. některé příspěvky v: Waic, M. (ed.), *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*, Praha: Organizační výbor mezinárodní konference 1998.

¹⁷ Sayer, D., *The Coasts of Bohemia: A Czech History*, Princeton: Princeton University Press 1998, s. 105.

¹⁸ Např. autor těchto řádků se s výjimkou dětského cvičení, kterému se stále z tradice, byť za husákovského Československa, říkalo Sokol, a kromě povinných tělocviků v pražských sokolovnách s „živým“ Sokolem již neseťkal, ale oba jeho dědové byli aktivní sokolové, jeden z nich cvičil a byl fyzicky zdatný ještě jako osmdesátník. Reprodukci pamětního diplomu za jeho účast na *Tyršově snu* na sletu v roce 1938 je uvedena na konci knihy.

¹⁹ Vzdělaný a organizačně zdatný Jindřich Fügner samozřejmě nebyl s těmito idejemi nijak v rozporu, bohužel poměrně záhy, roku 1865, zemřel. V určité fázi byl zásadním Tyršovým mentorem i partnerem k diskusím, a to nejen k tělocvičnické činnosti, a samozřejmě byl zcela klíčovou osobou při založení Sokola, jeho první starosta, sponzor, spolu s Tyršem jeden z dvou tradičně uváděných otců zakladatelů. Blíže k němu: Tyršová, R., *Jindřich Fügner. Paměti a vzpomínky na mého otce I a II*, Praha: Český čtenář 1924, 1926; Bartoš, J.: *Jindřich Fügner*, Brno: Moravský legionář 1934; Havlíček, V., *Jindřich Fügner*, Praha: Orbis 1948.

Věřím, že kniha, kterou držíte v rukou, ukáže, jak podstatně bylo Tyršovo dílo většinu jeho života směřováno nejen na činnost v Sokole, ale právě i na umělecko-historickou, kulturněhistorickou a estetickou činnost. Cílem monografie je představit Tyršovo dílo z této oblasti v celé šíři, zásadní jsou pro ni nicméně otázky, jak dalece bylo provázané a konzistentní, a to jak ve smyslu základních tezí a idejí, tak ve smyslu provázanosti různých oblastí a úrovní, kam Tyrš zasáhl, tedy do oblasti dějin umění, historie kultury a estetiky, výtvarné kritiky, akademické činnosti výběrových uměleckých komisí. A samozřejmě důležité bude podívat se i na vazbu umělecko-estetické oblasti k tělocvičné, která podle Tyrše měla být integrální částí kultury, ba umění.

V rámci monografie se pokusím zodpovědět alespoň částečně některé otázky. Jaké základní teze a přístupy Tyrš používal a jak dalece se vyvíjely v průběhu života? Která témata pro něj byla důležitá a proč? Jak reagoval na soudobý vědecký kontext a jeho poznatky? Co bylo z Tyršova díla v této oblasti reflektováno a jakým způsobem?

Kniha je rozdělena do několika kapitol, které se budou zabývat jednotlivými tématy a otázkami, přičemž jsou v nich používány různé přístupy i tematizace dané látky. Některé jsou založeny spíše na historickém vývoji Tyršových názorů, jiné se je snaží analyzovat systematicky, dle daných témat. Kniha pracuje především s publikovanými Tyršovými texty, snaží se je však doplňovat i o archivní materiály, kterých se dochovalo poměrně dost, ať už je to korespondence, nebo množství Tyršových zápisníčků, volných lístků, schémat atp., a pracuje pochopitelně i se svědectvím současníků a bohatou sekundární literaturou. Autor knihy se k Tyršovi dostal právě přes svědectví současníků a jejich zkoumání. A to oklikou přes práce o jeho současnicích a vlastně i souputnicích, profesorech Josefu Durdíkovi a Otakaru Hostinském²⁰, obou esteticích, přičemž první byl Tyršův velký podporovatel v univerzitní kariéře a druhý by se dal označit dokonce jako přítel, ostatně také sokol, estetik, historik umění stejně jako umělecký kritik, byť s akcentem na hudbu. A vlastně i následník, protože právě Hostinský nastoupil dekádu po Tyršově úmrtí na jeho místo na pražské filosofické fakultě.

²⁰ Zejm.: Stibral, K., Darwin and Prague Aesthetics: Towards the Acceptance of Darwinism in Central Europe, *Estetika: The Central European Journal of Aesthetics*, 1/2013, s. 81–120; Idem, Dadejčík, O., Zuska, V., *Česká estetika přírody ve středoevropském kontextu*, Praha: Dokořán 2009.

Miroslav Tyrš v sokolském kroji na fotografii z ateliéru fotografa a malíře Hynka Fiedlera, datováno 1865. Národní muzeum, Fotoarchiv tělesné výchovy a sportu H7F 049831.

Struktura monografie

Úvodní pasáže monografie se věnují myšlenkovému kontextu Tyršova díla. To vyrůstalo z celé řady inspiračních vlivů a okruhů a v některých ohledech lze jen některé z nich označit za jednoznačné či za jasnou příčinu určitých názorů. Tyrš do svého díla zahrnul celou řadu idejí, témat a metodologických přístupů. Současně jej lze jen těžko označit za eklektika, jeho názory vykazují určitou konzistenci, a jakkoli čerpal z mnohdy protichůdných přístupů, snažil se je dávat do konzistentního celku. Toto téma bylo již několikrát diskutováno v odborné literatuře (nepochybná je Tyršova inspirace antikou, Winckelmannem, Tainem, pozitivismem, Schopenhauerem), diskutované bylo rovněž Tyršovo ovlivnění herbartismem. Často vůbec nemuselo jít pouze o jednosměrné vlivy, protože šlo o spolupráci, výměnu názorů mezi přáteli či kolegy. Příkladem zde mohou být právě jmenovaní nejvýznamnější čeští

herbartovci orientovaní na estetiku a umění, tedy Durdík a Hostinský, s nimiž byl Tyrš v dlouhodobém kontaktu, mj. i ve společné komisi na výstavbu Národního divadla. Jako poměrně komplikovaná se ukazuje také otázka vzájemných vlivů, spolupráce či spoluautorství s manželkou Renátou Tyršovou²¹, která přešla z role žačky do role spolupracovnice, ba spolutvůrkyň, do role editorky a interpretátorky Tyršova díla a života – uvidíme, že u některých děl je její přínos, ba spoluautorství zřejmé, jinde se dnes můžeme již jen dohadovat.

Kniha dále věnuje celou kapitolu Tyršovu zájmu o přírodní vědy, především o Darwinovy myšlenky, se kterými se Tyrš seznámil jako jeden z prvních českých intelektuálů, ale evoluční teorii využil až v pozdějších textech. Ačkoli toto téma bylo také v literatuře již několikrát probíráno, monografie nezůstane pouze u často zmiňovaných darwinistických vlivů v rámci programového spisu *Náš úkol, směr a cíl*, ale bude se snažit tyto myšlenky stopovat i v jiných dílech. V určitých ohledech se pak ukazuje, že Tyrš minimálně akceptoval i některé představy lamarckismu. Přírodovědné inspirace se pak u Tyrše projeví i ve zcela jiných oborech, a to především v jeho rozsáhlých studiích teorie barev, které doprovázel vlastními pokusy. Tento zájem se projevil i na řadě jeho prací, mj. výrazně i na textech, kde bychom je na první pohled nečekali, jako je spis *Tělocvik v ohledu estetickém*. Přírodní vědy spolu s tehdy převládajícím pozitivismem mu také poskytly inspiraci či posílily jeho snahu zkoumat výtvarný materiál na základě induktivního, empirického zkoumání (viz např. jeho práce o kompozici), stejně jako snahu formulovat nějaké obecné, racionálně argumentovatelné zákony (viz zákon konvergence), které by pak použil jak ve výzkumu uměnovědném, tak v umělecké kritice. Doufám, že se zde podaří prokázat, že přírodní vědy, „přírodovědný diskurs“ měly pro Tyršovo uvažování o umění zásadnější význam, než se dosud soudilo.

Práce se pak snaží v rámci systematického přístupu analyzovat základní Tyršovy pojmy a témata. Především jsou to základní pojmy jako krása a umění,

21 Osobnost i dílo Renáty Tyršové představují stále mnoho materiálu k bádání. Je škoda, že tak vlivná postava českých dějin nebyla v posledních dekáдах adekvátním způsobem monograficky zpracována, byť již kolektivní monografie *Paní Renáta Tyršová. Památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, Praha: Národní rada Československá 1926, představuje poměrně solidní pokus o komplexní představení i zhodnocení jejího díla. Je škoda, že monografie Ireny Štěpánové *Renáta Tyršová*, Praha-Litomyšl: Paseka 2005, jakkoli dobře napsaná, nepochopitelně vzhledem ke zvolenému diskursu i k tomu, že se jedná o výstup vědeckého projektu GA UK, zcela rezignovala na vědecké standardy a neuvádí odkazy dokonce ani u přímých citací.

respektive jeho koncepce umění, které, i když nejsou zcela tematizovány či vyčerpávajícím způsobem definovány, mají u Tyrše určitou konzistenci a soudržnost. Pro Tyrše hraje krása zcela zásadní úlohu, a to při pohledu na celou kulturu – je to právě, dnešními slovy vyjádřeno, estetizace celého života řeckého člověka, která ho tak uchvacuje a kterou se snaží obrodit i do současného světa. Do jisté míry paradoxně jsou hlavní pasáže věnované umístěné kráse v jeho textu *Tělocvik v ohledu esthetickém*, rozptýleně je však najdeme po celém díle. Zde myslím mohou být zajímavé materiály z archivu, které svědčí o ještě intenzivnějším zájmu o krásu, než by vyplývalo z publikovaných textů. Tyršova pozornost jako teoretika je ovšem věnována samozřejmě umění a s tím souvisí i celá řada témat, která ve svém díle analyzuje a která tvoří jakousi páteř jeho přínosu i pro formování a chápání dějin umění v našem prostoru, jakkoli na univerzitní katedře působil jen velmi krátce. Jedná se především o otázku vývoje v umění, ale také téma propojení národa a národnosti s uměním, cíle umění, jím zdůrazněný pojem konvergence či pojmy a témata spadající do estetických pojmů, jako je ladnost, charakterističnost.

Centrální částí knihy je tentokrát historickým způsobem sledovaný vývoj jeho myšlení nad uměnovědnou a estetickou problematikou, který v podstatě spadá do dvou hlavních období, rozdělených téměř dvouletou zdravotní přestávkou a delší rekonvalescencí. Monografie nejen představuje Tyršova základní díla, snaží se ukázat také jejich kontext v rámci celé Tyršovy činnosti a života (zejména jeho akademického působení) a dobových témat a snaží se postihnout, pokud je to možné, i jejich vývoj (čímž do jisté míry přejímá i Tyršovo vlastní kritérium). Tyrš i v této části díla prezentuje značný rozsah co do tematiky či studovaného období (antika, renesance, gotika, monografie o malíři Čermákovi), co do metody (empirické studie stojící za *O zákonech komposice v umění výtvarném*, rozsáhlá analýza písemných zdrojů i stylová či formová analýza u *Laokoonta*, představení a analýza vývoje stejně jako estetického působení v textu *O slohu gotickém* atp.), ale i co do nároku na nacházení zákonitostí v rámci pouze výtvarného umění (*O zákonech komposice*) či umění obecně (*O zákonu konvergence při tvoření uměleckém*).

Obdobným historickým způsobem je zpracována také kapitola o umělecké kritice (ta navazuje na práce Petry Willerthové v rámci projektu publikované)²², které byla věnována dosud jen menší pozornost, přičemž Tyrš zasáhl

²² Willerthová, P., Stibral, K., „Přístupmež blíže!“ K umělecké kritice Miroslava Tyrše, *Umění / Art*, Praha: Ústav dějin umění AV ČR 4/2020, s. 399–413; Willerthová, P., Z tělocvičny do galerie. Miroslav Tyrš jako výtvarný kritik, in: Galeta, J., Jakubec, O., Nokkala Miltová, R.,

významně do této oblasti, ba dokonce může být považován, a občas je, za zakladatele výtvarné kritiky v českém jazyce. Jeho dílo v této oblasti je velkého rozsahu (na 600 tiskových stran) a logicky se prolínalo jak s Tyršovým celkovým usilováním o pozvednutí českého národa, tak s jeho úvahami a pracemi odbornými (byť hranice vedla tehdy jinudy než dnes). Zde byl Tyrš zásadním inspiračním zdrojem pro řadu českých výtvarných umělců, s nimiž aktivně spolupracoval, přátelil se, někteří cvičili i v Sokole. Současně působil na veřejnosti i v různých výběrových komisích. Byla to ale i celá řada drobných Tyršových zpráv z oboru archeologie či kulturní historie²³, která utvářela české kulturní povědomí.

Samostatná kapitola je věnována Tyršovým úvahám nad estetikou těla a tělocviku, které se současně těsně prolínají s jeho názory na umění a vytváří spolu ucelený soubor nejen názorů, navazující na antickou představu *kalokagathie*, ale i promyšleného propojení s formami cvičení, sokolskými kroji či architekturou tělocvičen.²⁴

Vzhledem ke svému dlouhodobému zájmu²⁵ si autor dovolil zpracovat i kratší kapitolu vyčleněnou do *Appendixu* o Tyršově vztahu ke krajině a přírodě obecně. Tyrš totiž v kontrastu vůči řadě současníků příliš velký zájem o okolní krajinu a přírodu neprojevoval (srovnejme s ním třeba práce Hostinského), přestože to stálo v kontrastu k jeho zájmu o přírodní vědy, tělesnost, národní sebevědomí a k výletní činnosti Sokola. Tato kapitola byla doplněna i o Tyršovy názory na krajinomalbu, která ale jinak také stála spíše mimo okruh jeho zájmu, nicméně doufám, že tento text tak dotvoří obraz Tyršova myšlenkového světa včetně některých jeho paradoxů.

Citace Tyršových textů a zápisků jsou uvedeny v původní jazykové podobě, a to včetně tehdejší transkripce jmen. Místy tedy může dojít k výskytu

Valeš, T. (edd.), *Od dějin umění k uměleckému dílu. Cesty k porozumění vizuální kultuře*, Brno: Masarykova univerzita 2021, s. 581–592.

23 Viz kapitola o Tyršovi jako kulturním historikovi: Švácha, R., *Historikové kultury*, in: Chadraba, R., Krása, J., Švácha, R., Horová, A. (eds.), *Kapitoly z českého dějepisu umění I. Předchůdci a zakladatelé*, Praha: Odeon 1986, s. 141–159.

24 Např. Švácha, R., *Demokratizace sportu*, in: idem (ed.), *Napřed! Česká sportovní architektura 1567–2012*, Praha: Prostor – architektura, interiér, design 2012, s. 46–59; Willerthová, P., *Sokol ve výtvarném umění*, in: Ihringová, K., Kobetič, A., Korcsmáros, A., *Zborník príspevkov z Medzinárodného umelecko-historického sympózia SandrArt 2019*, Trnava: FF Trnavskej univerzity v Trnave 2020, s. 93–111.

25 Např. Stibral, K., *Estetika přírody: K historii estetického oceňování krajiny*, Červený Kostelec: P. Mervart 2019.

některých jmen v několikeré podobě – typicky u Láokoonta, kde pro tuto postavu či umělecké dílo je použita současná transkripce, v textech Tyršových je ale ponechána původní podoba, Laokoon. Názvy Tyršových děl jsou uváděny pro přehlednost vždy v kurzivě, ať se jedná o časopisecké články, kapitoly, či knihy, v řadě případů jde ostatně o texty vydané ve všech těchto podobách.

Tato monografie vychází prakticky současně s anglickou verzí, přičemž obě varianty jsou přizpůsobeny potencionálním čtenářům – anglická verze obsahuje navíc kapitolu představující Tyršův život, což je téma v českém jazyce již poměrně obsáhle zpracované²⁶, česká verze má naopak více odkazů na některé české zdroje i autory, rozsáhlejší obrazový doprovod a také výše zmiňovaný appendix.

Poděkování:

Závěrem bych rád vyjádřil poděkování všem, kteří se různými způsoby podíleli na přípravě knihy – dr. Lucii Swierczekové, která zprostředkovala Tyršovy fondy v omezených prostorách Archivu tělesné výchovy a sportu Národního muzea a přispěla radou či znalostí kontextu, dále její kolegyni dr. Janě Mezerové, recenzentce dr. Lence Lee, dále pak za rešeršní a editorickou činnost zejm. Mgr. Tereze Špinkové, projektové manažerce Mgr. Kristíně Markechové, ale i dr. Martinu Klementovi z historicko-dokumentačního oddělení ČS obce sokolské v Praze, Matouši Mihaličkovi za opravdu náročnou práci na sazbě knihy i její grafice, a v neposlední řadě GAČRu (i jeho recenzentům a zpravodajům projektu) a Katedře environmentálních studií FSS MU za finanční podporu tohoto projektu.

²⁶ Viz Tyršová, R., *Miroslav Tyrš: jeho osobnost a dílo: podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek I–III*, Praha: Český Čtenář 1932–1934; Bartoš, J. *Miroslav Tyrš: studie kritická*, Praha: Mánes 1916; Domorázek, K., *Dr. Miroslav Tyrš*, Praha: F. Topič 1919; Jandásek, L., *Život dr. Miroslava Tyrše*, Brno: Moravský Legionář 1932; Dvořáková, Z., *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*, Praha: Olympia 1989; Sak, R., *Miroslav Tyrš: sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Praha: Vyšehrad 2012.